

De Amsterdamse literatuurprijzen, van Boekman tot Belliot

Het Amsterdamse Fonds voor de Kunst wil de drie belangrijkste jaarlijkse literatuurprijzen afschaffen. Er moet één grote cultuurprijs komen. Dat is een regelrechte aanslag op het literaire leven van de hele Nederlandse cultuurgemeenschap.

De Amsterdamse kunstprijzen moeten maar eens op de schop worden genomen – zo vond het Amsterdamse Fonds voor de Kunst kennelijk in een ogenblik van grootschalig denken ergens in het najaar van 2002. Het fonds heeft de gemeenteraad van de hoofdstad vervolgens voorgesteld om alle prijzen die het van de gemeente onder zijn hoede had gekregen op te heffen, en om in plaats daarvan één echt grote jaarlijkse cultuurprijs in te stellen. Een grote prijs met een groot geldbedrag lijkt zoveel beter voor de eigentijdse cultuurpromotie van de stad. Met al die kleine prijzen op zoveel verschillende artistieke terreinen – waarvoor de gemiddelde Amsterdammer zich toch niet interesseert – is voor het fonds, en daarmee ook voor de gemeente Amsterdam, geen eer meer te behalen. Er zijn al kleine prijzen genoeg, zeker voor literatuur. Amsterdam moet nu maar eens toetreden tot de markt van de grote cultuurprijzen; de publiciteit daarover vinden ook gewone Amsterdammers tenminste leuk, en er ontstaat tegelijk een ‘meerwaarde’ voor de culturele Amsterdampromotie.

Een dergelijk flink plan om schoon schip te maken lijkt – oppervlakkig bezien – nogal rationeel. Het past volmaakt in een bestuurlijk klimaat waarin men ‘grote beslissingen’ wil nemen, hoe riskant ze ook zijn, zoals de aanleg van de Noord-Zuidmetrolijn dwars onder de kwetsbare historische binnenstad door; zoals de bluf van het gemeentebestuur over het nieuw te stichten kunstmuseum van de 21ste eeuw aan de woestijnachtige Zuidas, waaraan zelfs het Stedelijk Museum is opgeofferd; zoals de voornemens van de huidige cultuurwethouder Hannah Belliot om ervoor te zorgen dat de gevestigde kunst wat plaatsmaakt voor de amateurkunst, want daar hebben de mensen recht op. Dat met dat soort stoere beslissingen tal van waardevolle dingen onder de voet worden gelopen, wordt overigens niet ontkend maar wel genegeerd.

Zo vormt het voorstel van het Amsterdamse Fonds voor de Kunst om, onder andere, de drie belangrijkste jaarlijkse literatuurprijzen van Amsterdam af te schaffen – juist nu – een regelrechte aanslag op het literaire leven, niet alleen dat van de ‘grachtengordel’, maar van heel de Nederlandse cultuurgemeenschap. De Herman Gorterprijs (voor poëzie), de Multatuliprijs (voor proza) en de Busken Huetprijs (voor essay), die in 1947 werden ingesteld als een daad van ‘stedelijke cultuurpolitiek’ in de geest van de roemruchte Amsterdamse wethouder dr. E. Boekman, hebben in de loop van ruim een halve eeuw hun kritische nut bewezen bij het stimuleren van literair talent en het bewaken van de veelsoortigheid van de literaire creatie. In het huidige sociaal-culturele klimaat vormen

deze prijzen – samen met een aantal even gezaghebbende ‘kwaliteitsprijzen’ zoals die van de Haagse Jan Campertstichting en de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde – een broodnodig tegenwicht tegen de sterke commercialisering van de literaire markt en de zwaar gesponsorde mediaprijzen, zoals de Ako Literatuurprijs, de Libris Literatuurprijs en de Trouw Publieksprijs, die de literatuur in het keurslijf dwingen van een steeds eenvormiger en modieuzere sensatie. Het gezag van de literaire kwaliteitsprijzen is in de afgelopen periode bovendien sterk toegenomen, terwijl dat van de literaire kritiek in dag- en weekbladen aan belang heeft ingeboet.

Het heeft in Nederland langer geduurd dan waar ook ter wereld voordat het fenomeen van de literaire prijs een plaats heeft kunnen veroveren. Terwijl de Nobelprijs voor literatuur (vanaf 1901) en de Franse Prix Goncourt (vanaf 1902) het goede voorbeeld gaven dat het niet moest gaan om selectief mecenaat maar om erkenning van literaire oorspronkelijkheid en kwaliteit, bleven de gemoederen in Nederland daar lang verdeeld over. Het christelijke deel van de natie had het niet zo op bekroningen van vrijdenkerij, terwijl de sociaal-democraten (onder wie Boekman) vooral (en in sociaal-cultureel opzicht niet ten onrechte) hamerden op verbetering van de inkomenspositie van schrijvers en andere kunstenaars; maar zij zagen kunstprijzen in de eerste plaats als een financiële tegemoetkoming, en niet als onderscheiding voor kwaliteit. Auteurs als Menno ter Braak, J. Slauerhoff en A. Roland Holst vonden literaire prijzen dan ook bespottelijk, omdat de gelauwerden zich in feite lieten conformeren aan de dorre burgermaatschappij van die tijd. De in 1902 ingestelde vijfjaarlijkse Tollensgratificatie (deze veelzeggende benaming voor de eerste literaire onderscheiding in Nederland, is pas in 1925 omgedoopt in Tollensprijs), die in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw werd toegekend aan auteurs als Kloos, Boutens, Couperus en Van Schendel, heeft nooit veel prestige verworven, zomin bij de literaire wereld als bij het lezerspubliek. Pas na vele prijstoekenningen heeft de Van der Hoogtprijs, door de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde in 1925 ingesteld, werkelijk aanzien verworven – een prestige dat in feite pas begon te ontstaan nadat Slauerhoff en Marsman in respectievelijk 1934 en 1936 deze bekroning hadden aanvaard.

Boekmans ideeën om in Nederland ernst te maken met cultuurpolitiek, vonden in 1939 weerklank in de Tweede Kamer, waar de sociaal-democraat Hendrik Brugmans voor het eerst pleitte voor de instelling van een staatsprijs voor literatuur – een idee dat in 1941 werd ‘gestolen’ door de bezetter, die wel raad wist met cultuurpolitiek. Na de bevrijding, in 1947, werd de P.C. Hooftprijs inderdaad ingesteld, vrijwel gelijktijdig met de instelling van de Amsterdamse en Haagse literatuurprijzen. Na de schokkende jaren van bezetting, onvrijheid en censuur was opeens het inzicht ontstaan dat de bevordering van een onafhankelijke en oorspronkelijke literaire cultuur een overheidstaak was.

Er was nog een literaire crisis voor nodig om de P.C. Hooftprijs om te vormen van een cultuurpolitiek instrument tot een kwaliteitsprijs, die toen onder de hoede werd gesteld van een gesubsidieerde, maar overigens onafhankelijke stichting. De gemeente 's-Gravenhage is zo verstandig geweest om de prijzen van meet af aan organisatorisch onder te brengen bij een afzonderlijke (eveneens gesubsidieerde) stichting, in het bestuur waarvan vertegenwoordigers van de literaire wereld altijd de doorslag hebben mogen geven.

De literaire kwaliteitsprijzen vormen een broodnodig tegenwicht tegen de sterke commercialisering van de literaire markt en de zwaar gesponsorde mediaprijzen

***De ongeïnspireerde
gang van zaken bij
prijsuitreikingen
was soms ronduit
beledigend te
noemen voor de
laureaten***

Achteraf gezien hebben de Amsterdamse literatuurprijzen het ongeluk gehad op een gegeven moment door de directie kunstzaken te zijn toevertrouwd aan een gemeentelijk cultuurfonds met een breed takenpakket en een specifiek op Amsterdam gerichte doelstelling. Literatuur kon in het fondsbeleid immers nooit meer zijn dan een klein onderdeel, bijna een ondergeschoven kind. Die situatie verklaart ook de stijlloze wijze waarop de jaarlijkse prijsuitreikingen in Amsterdam in de afgelopen jaren zijn afgeraffeld; het is sinds jaar en dag een evenement geweest waarvoor uitgevers hun auteurs moesten waarschuwen, omdat de ongeïnspireerde gang van zaken soms ronduit beledigend te noemen was voor de laureaten.

Wie alleen op de uitreikingen zou afgaan, zou direct gewonnen zijn voor het idee dat het beter is de Amsterdamse prijzen meteen af te schaffen. Maar de jury's hebben hun werk wel goed gedaan: hun doorgaans uitstekende keuze van laureaten, en de meestal zeer ter zake doende juryrapporten hebben de Amsterdamse literatuurprijzen een onmisbare functie verleend voor de ontwikkeling van de Nederlandse literatuur, in zowel Nederland als Vlaanderen. Daarom moeten de Amsterdamse literatuurprijzen beslist blijven. Maar het is wel hoog tijd dat de gemeente ze losmaakt van een gemeentelijke cultuurinstelling, en er – evenals in Den Haag sinds de aanvang het geval is, en zoals de P.C. Hooftprijs sinds enige jaren is georganiseerd – een aparte, onafhankelijke organisatie voor sticht, bestuurd door vertegenwoordigers uit het literaire leven.

Als Amsterdam werkelijk een groot gebaar wil maken, dan moet het zijn literaire prijzen nu definitief emanciperen, en blijvend toevertrouwen aan de republiek der letteren. Zodoende wordt de echte literatuur veel meer bevorderd dan met een grootschalige Amsterdamse 'kanjerprijs', die door een veel te brede doelstelling, ten dienste van de Amsterdampromotie, bij voorbaat tot mislukken gedoemd is.

Laurens van Krevelen was tot 2001 werkzaam als literair uitgever. Hij is thans voorzitter van de Dr. P.A. Tiele-Stichting, het Nederlandse samenwerkingsverband ter bevordering van de boekwetenschap.